

NAOMI CIURDAȘ¹, ROMÂNIA

Cuvinte - cheie: evrei, cultură, religie, Șabat, Roș Hașana, Iom Kipur, Pesah, Savuot.

Evreii și sărbătorile²

Rezumat

Articolul de față prezintă cinci dintre cele mai importante sărbători religioase ale evreilor, sărbători care își au originea în scrierile sfinte ale Torei. Am început cu Șabatul, cea mai importantă sărbătoare evreiască, apoi am continuat cu două sărbători care sunt într-o strânsă legătură: Roș Hașana și Yom Kipur, am amintit pe urmă de Pesah, sărbătoarea eliberării din robia egipteană, și am încheiat cu sărbătoarea Șavuot, sărbătoarea primirii Torei de către evrei pe Muntele Sinai. Nu mi-am propus o prezentare exhaustivă a acestui subiect, dar am reliefat succint caracteristicile fiecărei sărbători, de la tradițiile specifice, la bucatele pregătite cu grijă cu ocazia acestora.

¹ Absolvent, Universitatea Tehnică din Cluj-Napoca, Centrul Universitar Nord din Baia Mare, Facultatea de Litere, Departamentul de Filologie și Studii Culturale.

² Articolul reprezintă o formă restrânsă dintr-un capitol aferent disertației *Evreii - de la mit la cultură și literatură*.

Keywords: Jewish people, culture, religion, Sabbath, Rosh Hashanah, Yom Kippur, Pesach, Shavuot.

The Jewish and the Holidays

Summary

This article introduces five of the most important Jewish religious holidays, which originate from the holy writings of the Torah. I started with Shabbat, the most significant Jewish holiday, and proceeded to observe Rosh Hashanah and Yom Kippur, which are closely connected. Subsequently, I continued with Pesach, the holiday commemorating liberation from Egyptian slavery, and finally, Shavuot, which celebrates the giving of the Torah on Mount Sinai. Although I did not want to give an exhaustive presentation on this subject, I have briefly pointed out the characteristics of each holiday, from the specific traditions to the meticulously prepared dishes.

Evreii și sărbătorile

Introducere

În pustiul Sinai, Dumnezeu le poruncește evreilor o parte dintre sărbătorile pe care ei trebuie să le prăznuiască, sărbători care sunt respectate până în ziua de azi de către membrii comunităților evreiești. Dintre toate sărbătorile, Șabatul este cea mai importantă sărbătoare a evreilor, iar nerespectarea ei este pedepsită cu moartea³. Alte sărbători își au originea în scrierile unor rabini importanți sau în istoria Israelului. Potrivit cercetătoarei Carmen Petrescu, sărbătorile evreiești se împart în trei categorii: „istorice (Purim, Hanuca și Pesah), agricole (Șavuot, Tu Bișvat), religioase (Iom Kipur, Simhat Tora, Roș Hașana) și combinate (Sucot)”⁴.

Șabatul

Toată lumea civilizată numără zilele în grupuri de câte șapte, iar, potrivit Torei, cele șapte zile ale săptămânii corespund celor șapte zile ale creației. Așadar, Șabatul corespunde cu a șaptea zi a creației, ziua de odihnă. Primul motiv bine întemeiat pentru care evreii onorează cu atâta dăruire Șabatul în fiecare săptămână este legat de faptul că ei, prin aceasta, păstrează vie memoria creării Universului. Importanța acestei sărbători este dată și de faptul că este singura care se răgăsește în Decalogul Legii mozaice, iar nerespectarea Șabatului atrage pedeapsa cu moartea. Șabatul este sărbătoarea liniștii, a odihnei, a spiritualității și începe vineri seara, la asfîntitul soarelui: „În calendarul iudaic, toate zilele încep la apus (în seara dinaintea zilei respective) și durează 24 de ore. Pentru a nu se încălca din greșală Șabatul, calculând eronat apusul soarelui, a apărut obiceiul de a aprinde lumânările de Șabat mai devreme, de regulă cu 18 minute înainte de apus, cu aproximativ 40 de minute înainte de lăsarea nopții. Șabatul se încheie sâmbătă seara, la aproximativ douăzeci de minute după înserare, atunci când are loc ceremonia de *Havdala*”⁵. Un ritual extrem de important este aprinderea lumânărilor de Șabat, ritual care revine femeilor, fiindcă ele au provocat căderea bărbatului în păcat și, astfel, au cauzat o scădere a luminii în lume. După aprinderea lumânărilor, femeile își acoperă ochii și rostesc binecuvântarea. Este suficientă aprinderea unei singure lumânări, fiindcă deja întunericul va fi diminuat, dar majoritatea familiilor aprind două lumânări, sau șapte în amintirea zilelor creației. Un vechi obicei evreiesc spune că odată cu nașterea unui copil se va mai adăuga încă o lumânare de Șabat.

În ceea ce privește masa de Șabat, unul dintre alimentele des întâlnite este peștele,

³ Vezi Exodul 35:2 b.

⁴ Carmen Petrescu, *Sărbătorile evreiești*, București, Editura Paideia, 2023, p. 23.

⁵ Alfred J. Kolatch, *Tradiții și obiceiuri evreiești. Ce, cum și de ce?*, vol. 1, București, Editura Hasefer, 2013, p. 164.

nefiind însă reguli stricte în consumarea unor preparate specifice, singura regulă fiind ca alimentele să fie *cașer*⁶. De asemenea, la fiecare masă de Șabat regăsim o porție dublă de pâine, care amintește de cantitatea dublă de mană pe care o culegeau evreii în a șasea zi a săptămânii, când erau pibegi în pustiu, în drum spre Canaan, dar, totuși, sărbătoreau ziua de odihnă. Pâinea este presărată cu sare înainte de consumare, fiindcă „masa este asemeni unui ritual de ispășire”⁷, iar în vechime sarea era folosită la toate sacrificiile pentru ispășirea păcatelor pe care evreii le aduceau Marelui Preot, la Templu, fiind asociată conceptului de sacralitate, simbolizând Legământul cu Divinitatea.⁸ „După distrugerea Templului, altarul este substituit cu masa familială. Prima bucată de pâine înmuiată în sare, consumată la începutul mesei, joacă rolul ritualic amintit. Sarea are un rol esențial în pregătirea cărnii *cașer*. Carnea – vită sau pasăre – este spălată cu grijă și temeinic sărată, procedeu prin care se elimină orice urmă de sânge. Dacă eu n-am sărat destul, să vină Sara, Rebeca, Rahela, Leea să sareze. Este rugăciunea pe care gospodinele o rostesc după presărare. Carnea devine consumabilă numai după ce a fost lăsată timp suficient să se scurgă tot sângele din ea, fiind la fel de atent spălată”⁹. De asemenea, în Biblie, în I Împărați 2: 19-22 este relatată o întâmplare cu Elisei, discipolul lui Ilie, care „vindecă” apele unei cetăți folosind sare. În Biblie, sarea este simbol ambivalent: al vieții și al morții. Astfel, Soția lui Lot, fiindcă nu ascultă porunca divină de a nu se uita înapoi spre distrugerea cetăților Sodoma și Gomora, se preface în stâlp de sare.

Fiindcă Șabatul este sărbătoarea conexiunii omului cu Ziditorul său, la sinagogă au loc slujbe specifice de Șabat, încă de vineri seara, unde se citesc pasaje din Psalmii 29, 95-99, 92-93, în ordinea în care am scris. Uneori, rabinul are și o predică, un mesaj pentru enoriași. La întoarcerea de la serviciul divin, tatăl își binecuvântează copiii astfel: „Să te faci Dumnezeu asemeni lui Efraim și lui Manase”¹⁰, pentru băieți, „Să te faci Dumnezeu asemeni lui Sarah și Lea”¹¹, pentru fete. O legendă evreiască spune că evreul când merge la slujba de vineri seara de Șabat trebuie să își lase casa în perfectă ordine, fiindcă atunci când se întoarce, îl însoțesc doi îngeri, unul la dreapta, iar altul la stânga, unul bun, iar altul rău. Dacă în casă este ordine și masa este pusă, îngerul bun va rosti: „Așa să fie și Șabatul următor!”, iar îngerul rău va fi obligat să spună „Amin!”. Același lucru se întâmplă și în caz contrar. Înțelegem din această legendă faptul că înainte de a pleca la slujba de Șabat, evreul trebuie să își lase casa în perfectă ordine, iar starea lui spirituală trebuie, de asemenea, să fie una „așezată”. Un alt obicei întâlnit la masa de Șabat este acela al poftirii unui *oireh*¹² să participe la masă, care nu trebuie să fie neapărat o persoană cunoscută, ci poate fi chiar

⁶ Potrivit Levitic 11, curate.

⁷ Carmen Petrescu, *Sărbătorile evreiești*, ed. cit., p. 36.

⁸ Vezi Levitic 2:13.

⁹ Iulia Deleanu, *Dicționar selectiv de civilizație iudaică – Sarea*, în *Realitatea evreiască*, nr. 638-639 (1438-1439), 1- 30 septembrie 2023, p. 7, disponibil online: <https://www.jewishfed.ro/downloads/realitatea/RE638-639.pdf> (accesat în martie 2024).

¹⁰ Carmen Petrescu, *Sărbătorile evreiești*, ed. cit., p. 34.

¹¹ *Ibidem*.

¹² Musafir.

și un străin, sau un om necăjit. Baruch Tercatin, în capitolul *Sărbători și tradiții evreiești în Iașul de odinioară*, din volumul său autobiografic, menționa: „Evreii care soseau în oraș erau adesea asaltați de invitații la masă, căci mulți enorași locali erau animați de sentimente evlavioase și îndeplineau cu bucurie această poruncă”¹³. Lipsa *oirehului* așternea o tristețe neînțeleasă peste momentul mesei de Șabat. Prin acest obicei, evreii cultivau cu bucurie și responsabilitate în copiii lor acest comandament religios iudaic al primirii de oaspeți.

Ziua de Șabat este sfințită atât la intrare, cât și la ieșire. La intrarea în Șabat, evreii obișnuiesc să îl sfințească ținând în mână un pahar cu vin, iar la ieșire, de asemenea, regăsim paharul cu vin, dar de această dată pus pe mirodenii, fiindcă sufletul omului este întristat atunci când ziua de Șabat este pe sfârșit, iar mirodeniile contribuie de înveselirea acestuia. De asemenea, la finalul zilei de Șabat este rostită și o binecuvântare. Sărbătoarea Șabatului are și un moment social. Această poruncă a sărbătoririi zilei de odihnă este strâns legată de „principiul egalității sociale”¹⁴: o zi din săptămână sclavul evreului trebuie să se odihnească, evreii amintindu-și astfel de perioada robiei lor în Egipt, iar, mai apoi, în Babilon.

Șabatul nu reprezintă numai o componentă a slujbei religioase, ci el este „elementul central al vieții comunității evreiești în toate aspectele sale”¹⁵, devenind, așa cum afirma Paula Bud „un punct de întâlnire între iudaism și creștinism”¹⁶ atunci când este abordat dintr-o perspectivă vechitamentară.

Roș Hașana

Roș Hașana sau Anul Nou evreiesc deschide șirul sărbătorilor evreiești de toamnă, fiind sărbătorită în zilele de 1 și 2 Tișri (aproximativ luna octombrie), cu 10 zile înainte de o altă sărbătoare importantă a evreilor, Iom Kipur (sărbătoarea ispășirii păcatelor). Kolatch Alfred menționează: „Spre deosebire de marile sărbători evreiești importante, Marile Sărbători-Roș Hașana și Iom Kipur- nu sunt legate de evenimente istorice. Ele nu sunt nici sărbători vesele. Zilele de pocăință, așa cum au ajuns să fie numite, sunt sărbători pur religioase, care celebrează rolul lui Dumnezeu ca Stăpân al Universului. Aceste zile subliniază moralitatea, autoexaminarea, spiritualitatea și sfințenia”¹⁷.

Marele Rabin Menachem Hacoen în anul 2009 (anul 5770 pentru evrei) amintea următoarele despre ceea ce înseamnă Roș Hașana pentru evrei: „În tradiția populară evreiască, există o urare de Anul Nou care marchează atât sfârșitul vechiului an, cât și începutul celui nou: „Fie ca un an, cu blestemele lui, să se termine! Fie ca un alt an, cu binecuvântările lui, să înceapă!” Această urare tradițională este preluată și în ritualul

¹³ Tercatin Baruch, *Privind spre Ierusalim*, București, Editura Hasefer, 2014, p. 38.

¹⁴ Benjamin Lya; Cojal-Marin Kuller, *Mituri, rituri și obiecte ritualice iudaice*, București, Editura Fundației Culturale române, 1994, p. 114.

¹⁵ Paula Bud, *Sabatul: istorie și eshatologie*, Cluj-Napoca, Editura Limes, 2014, p. 13.

¹⁶ *Ibidem*.

¹⁷ Alfred J. Kolatch, *Tradiții și obiceiuri evreiești. Ce, cum și de ce?*, vol. 1, ed. cit., p. 229.

sinagogal, sub forma unui imn special, recitat la debutul sărbătorii. Un an este o perioadă lungă, în care există zile de lumină și bucurie, alături de zile de tristețe și umbră. Pentru individ și comunitate, deopotrivă, există perioade de succes și împlinire și perioade de eșec și dezamăgire. Pentru ceea ce este bun și frumos în viața noastră, pentru momentele de vârf și realizări, sperăm și ne rugăm să merităm să ne bucurăm de ele în Anul Nou: „Fie ca un an, cu binecuvântările lui, să înceapă!”. Iar pentru aspectele negative, pentru întuneric și dezamăgiri, avem datoria, ca indivizi și comunitate, să facem o autoanaliză atentă, pentru a nu repeta greșelile care le-au provocat: „Fie ca un an, cu blestemele lui, să se termine!”¹⁸

Pe tabla lunii Tișri este menționat „De Roș Hașana se scrie și de Iom Kipur se pecetluiește cine va trăi și cine va muri”.¹⁹ Este remarcabil faptul că evreii nu încep noul an cu petreceri, ci cu rugăciuni de căință adresate Divinității. În sensul acesta voi reda o veche legendă evreiescă care spune că în fiecare noapte, sufletul fiecărui om urcă în ceruri și scrie toate faptele pe care le-a săvârșit în ziua respectivă într-o carte: pe cele bune pe o filă albă, iar pe cele rele pe o filă neagră. În ultima lună a calendarului evreiesc, Elul, se studiază în cer fiecare filă și se dă sentința în privința fiecărui om. Cei care au mai multe fapte bune nu sunt chemați la judecată, ci sunt răsplătiți de Divinitate; la fel se întâmplă și cu cei ale căror fapte bune sunt egale cu cele rele. O altfel de soartă o au însă acei oameni care au scris mai puține fapte bune decât rele, fiind chemați la tronul de judecată. Totuși, și acestora din urmă li se mai oferă o șansă. Din acest motiv, între Roș Hașana și Iom Kipur sunt zece zile care îi oferă omului posibilitatea de a se căi de păcatele sale și de a cere milă Divinității. Dumnezeu este cel care iubește omul, fiindcă pentru a ierta El cere doar o inimă zdrobită, îndurerată de păcatul pe care omul l-a săvârșit, înnoită.

Unul dintre cele mai importante obiceiuri ale acestei sărbători este suflatul în Șofar. Șofarul este confecționat dintr-un corn de berbec, fapt ce amintește de credința lui Avraam, care, la porunca lui Dumnezeu, are intenția de a-l aduce ca jertfă pe fiul său, Isaac, dar dintr-un tufiș se ivește un berbec, care, la porunca divină, va fi adus ca jertfă în locul lui Isaac. Acest lucru aduce în atenția evreilor faptul că poruncile divine trebuie respectate cu sfințenie, chiar dacă uneori omul nu le înțelege sensul. Același șofar va fi folosit și la vestirea eliberării sclavilor în anii sabatici sau în anii jubileu. În ziua de Roș Hașana șofarul sună în trei feluri diferite: „tekiah- un sunet prelung, shevarim-trei sunete scurte, iar în urmă, terah-nouă sunete foarte rapide și foarte scurte. Ele sunt diferite moduri de a plânge, reprezintă emoțiile oamenilor în fața lui Dumnezeu”²⁰. De asemenea, interesantă este și ceremonia de Tașlih „scuturarea de păcate”²¹, care are loc fie în prima zi de Roș Hașana, fie în a doua zi. Evreii se organizează în grupuri și se îndreaptă spre o apă curgătoare din apropiere, la malul căreia rostesc rugăciuni însoțite de gesturi de aruncare simbolică a păcatelor în apă.

Înainte de a servi masa, se obișnuiește ca la această sărbătoare să se servească pâine

¹⁸ Menachem Hacohen în *Realitatea evreiască* nr. 322-323 (1122-1123) - 1 - 31 iulie 2009, p. 1, disponibil online: <https://www.jewishfed.ro/downloads/realitatea/RE322-323.pdf> (accesat în mai 2024).

¹⁹ Benjamin Lya; Cojal-Marin Kuller, *Mituri, rituri și obiecte ritualice iudaice*, ed. cit., p. 97.

²⁰ Carmen Petrescu, *Sărbătorile evreiești*, ed. cit., p. 43.

²¹ Alfred J. Kolatch, *Tradiții și obiceiuri evreiești. Ce, cum și de ce?*, vol. 1, ed. cit., p. 99.

cu miere, dar și fructe proaspăt culese (măr, strugure sau piersică), toate acestea fiind însoțite de rugăciuni prin care se cere Divinității un Nou An dulce. În a doua zi de sărbătoare se servesc iarăși fructe de sezon proaspăt culese, iar în unele comunități se coace pâine într-o formă specifică: „se coc pâini cu o față în formă de scară având ca simbol efortul omului de a se înălța spre Dumnezeu”²². Pâinile sunt rotunde, simbolizând ciclicitatea naturii, a vieții. Printre alimentele des întâlnite la masa de Roș Hașana mai amintesc următoarele feluri de mâncare: pește, dovleac, fasole, limbă fiartă, carne de pui, diverse dulciuri, rodie. Nu sunt permise pentru această masă murăturile sau mâncărurile gătite cu oțet, dar nici nucile. Extrapolând, mentalul colectiv aferent românilor păstrează colinde de păcurar despre „jidovi” (evrei) pentru a sublinia anumite aspecte sancționate de mentalitatea tradițională românească²³.

Iom Kipur

Iom Kipur sau Sărbătoarea Ispășirii este o zi de sărbătoare semnificativă pentru evrei, considerată a fi cea mai sfântă zi din an, în cadrul căreia aceștia cer iertare pentru păcatele pe care le-au săvârșit pe parcursul anului care a trecut. Ea este sărbătorită în ziua a zecea a lunii Tișrei. Soarta fiecărui om este stabilită de Divinitate în ziua de Roș Hașana și este pecetluită zece zile mai târziu, în ziua de Iom Kipur. De aceea, urarea de Iom Kipur este „Iscălitură bună”²⁴. S-ar putea spune că odată ce există o zi special dedicată iertării păcatelor, evreul poate săvârși în restul zilelor din an oricâte păcate ar dori. Lucrurile nu stau însă așa. De Iom Kipur, Dumnezeu evaluează sufletul omului la un nivel foarte ridicat, pentru a vedea dacă cu adevărat s-a pocăit în adâncul inimii sale de păcatele pe care le-a săvârșit și dacă a luat clar o hotărâre concretă în privința nerepetării păcatelor respective niciodată. Lucrurile sunt foarte clare în privința iertării. Dumnezeu nu poate ierta omului numai păcatele pe care le-a săvârșit împotriva religiei, El nu are nimic de spus în privința păcatelor săvârșite împotriva unui semen sau împotriva regulilor unei țări. Mai mult decât atât, Ziditorul cere ca omul să își rezolve problemele pe care le are cu cei din jur înainte de a-și cere iertare Lui, pentru că nu îi va putea acorda iertarea păcatelor săvârșite împotriva cerului până când relațiile sale pe orizontală nu vor fi rezolvate. De aceea, în ajunul zile de Iom Kipur, fiecare evreu este obligat să se împace cu cei cărora le-a greșit, sau cu cei pe care, într-un fel sau altul, i-a păgubit, dar și să își îndeplinească responsabilitățile față de stat.

În a doua carte din Pentateuh, Exod, Dumnezeu poruncește evreilor în pustiu ca marele preot, Aaron, să facă ispășirea pentru păcatele întregului popor pe coarnele altarului: „Ispășirea aceasta o va face o dată pe an cu sângele dobitocului adus ca jertfă pentru ispășirea păcatului, printre urmașii voștri. Aceasta va fi un lucru preasfânt înaintea

²² Carmen Petrescu, *Sărbătorile evreiești*, ed. cit., p. 43.

²³ A se vedea detalii la Delia-Anamaria Răchișan, *Formulele magice și antropologia vârstelor. Magia cuvântului în Maramureș*, București, Editura Academiei Române, 2013, pp. 201-202.

²⁴ Carmen Petrescu, *op. cit.*, p. 46.

Domnului”²⁵. Acest lucru se practica pentru a-i conștientiza pe evrei că păcatele pe care le-au săvârșit, deși vor fi iertate, provoacă suferință în Univers: un animal (sau mai multe) își pierde viața. În același asentiment, unele comunități evreiești practică ritualul *kaparot* în ziua premergătoare zilei de Iom Kipur (a noua zi de pocăință din cele zece), care reprezintă transferul simbolic al păcatelor asupra unei păsări, care este fie sacrificată și mâncată, fie vândută. Mulți nu sunt de acord cu acest obicei, fiindcă „nimeni nu poate fi absolvit de păcate transmițându-le unei biete păsări; este necesară corijarea morală individuală, de a nu mai comite păcate în viitor, ci de a face numai fapte bune și de a îndeplini poruncile din Tora”²⁶. Din acest motiv, unii evrei preferă să doneze o sumă de bani unor săraci în schimbul sacrificării unei păsări. Culoarea predominantă a acestei sărbători este albul, care semnifică puritatea de care evreii au atât de multă nevoie în această zi specială a iertării. Astfel, în fiecare sinagogă, Chivotul legământului, Sulul Legii, dar și băncile destinate lecturii sunt împodobite cu perdea albă.

În final, amintesc și de cele două războaie inițiate în ziua de Iom Kipur. După cum știm, în anul 1973, Israelul a fost atacat de Siria și Egipt chiar în ziua de Iom Kipur, dar a făcut față atacurilor în ciuda faptului că mulți soldați israelieni și-au pierdut viața (în jur de 2700). Același scenariu s-a repetat destul de recent, în toamna anului 2023, când gruparea Hamas a atacat Israelul tot în ziua de Iom Kipur, când, paradoxal, evreii celebrau sărbătoarea iertării.

Pesah

În urmă cu peste 3.000 de ani, poporul evreu își recâștigă libertatea. Sărbătoarea Pesah este sărbătorită anual, fiind o poruncă a Torei, în cadrul căreia evreii sărbătoresc ieșirea de sub robia egipteană. Dumnezeu îl alege pe Moise ca să fie cel care va călăuzi poporul spre țara Canaan, după mai bine de 400 de ani de robie, dar mai întâi evreii trebuiau să iasă din robia egipteană. Eliberarea nu a fost tocmai ușoară pentru că inima lui faraon s-a împietrit și nu a lăsat poporul să plece cu niciun preț, deși asupra Egiptului s-au năpustit zece urgii. Pesah a fost sărbătorit pentru prima dată în Egipt, în noaptea premergătoare zilei în care evreii au ieșit din țara robiei pentru totdeauna. La porunca lui Dumnezeu, toți evreii s-au adăpostit în case, pentru a scăpa de ultima urgie care urma să aducă multă durere peste Egipt în noaptea aceea, și anume uciderea de către îngerul Domnului a întâiului născut din fiecare familie. Pentru a scăpa, evreilor li se poruncește să taie un miel sau un ied cu sângele căruia să stropească ușorii ușii. Astfel, unde îngerul va vedea ușorii stropiți cu sânge, nu va lăsa urgia peste casa aceea. Mielul sau iedul trebuia fript în întregime și servit împreună cu verdețuri amare și azime (pâine nedospită). Dacă unele familii erau mai mici și nu puteau

²⁵ Exodul 30:10.

²⁶ Lucian-Zeev Herșcovici, *Iom Kipur, ziua cea mai sfântă a anului în Realitatea evreiască*, nr. 638-639 (1438-1439), 1 - 30 Septembrie 2023, p. 7, disponibil online: <https://www.jewishfed.ro/downloads/realitatea/RE638-639.pdf> (accesat în martie 2024).

consuma toată carnea, atunci se puteau aduna și două familii; era important să fie mâncată toată carnea în acea noapte. Evreii știau că noaptea aceea va fi noaptea elibărării lor, de aceea au stat pregătiți pentru ca, la semnalul lui Moise, să părăsească ținutul Gosen. Pentru că ieșirea lor a fost pe fugă, aluatul care nu a apucat să dospească a fost luat așa cu ei. În pustiu, acest aluat a fost întins pe nisipul fierbinte din deșert și astfel a rezultat o azimă, pâinea pe care o consumau sclavii sau oamenii foarte săraci ai acelor vremuri.

Conform tradiției iudaice, Pesahul trebuie să fie sărbătorit într-o zi de primăvară (14 Nisan) și durează 7 sau 8 zile, fiind sărbătorit în orice zi a săptămânii, spre deosebire de Paștele creștin, care este sărbătorit numai duminica. Astfel, evreii sărbătoresc libertatea în fiecare zi a săptămânii pentru a trăi senzația libertății în toate zilele săptămânii. În prima și ultima zi, muncile sunt interzise, iar restul zilelor sunt zile de semisărbătoare, dacă putem să le numim așa, în care se poartă straie de sărbătoare și se servesc mese bogate, dar nu se servește pâine dospită.

Cel mai important moment al sărbătorii este prima noapte de Pesah, unde membrii familiei servesc masa, care începe cu Hagada (povestirea ieșirii evreilor de sub robia egipteană). Astfel, cel mai tânăr membru al familiei va rosti patru întrebări esențiale. Tatăl, sau cel mai bătrân membru din familie, îi răspunde prin povestirea evenimentelor ce au avut loc la ieșirea din Egipt. În acest sens, s-a scris o carte, *Hagada șel Pesah*, care cuprinde toată povestea ieșirii din Egipt, dar și câteva cântece specifice sărbătorii, pentru a veni în ajutorul celor care nu sunt foarte buni povestitori. *Hagada șel Pesah* este una dintre cele mai răspândite cărți ale evreilor, a doua după Tora, fiind tradusă în numeroase limbi, și spune de fapt că „în fiecare generație fiecare om trebuie să știe că nu strămoșii lui au ieșit din Egipt, ci el însuși a ieșit din Egipt”²⁷. În *Hagada șel Pesah* sunt deseori citate cuvintele rostite de către Raban Gamliel, un înțelept consemnat în Talmud: „Cel care de Pesah nu povestește despre următoarele trei lucruri, acela nu a îndeplinit porunca istorisirii ieșirii din Egipt, iar aceste trei lucruri sunt: Pesah, Mața U-Maror (Pesah, Azimă și Rădăcini amare)”²⁸. Astfel, copilul pune părintelui/ bunicului patru întrebări pentru că „de patru ori este scris în Biblie că părintele este dator să învețe pe copilul său religia și istoria poporului”²⁹. Potrivit Prim-Rabinului Comunităților evreiești din România, Rafael Shaffer, întrebările sună în felul următor:

„De ce în toate nopțile mâncăm pâine dospită, iar în noapte de Pesah mâncăm pâine nedospită?

De ce mâncăm în toate nopțile tot felul de ierburi, iar în noaptea aceasta doar verdețuri amare?

De ce înmuiem pâinea de două ori în acest sos?

²⁷ Lucian-Zeev Herșcovici, *Pesah, Mața, Maror: Pesah, Azimă, Rădăcini amare* în *Realitatea Evreiască* nr. 580-581 (1380-1381), 1 - 31 Martie 2021, p. 7, disponibil online: <https://www.jewishfed.ro/downloads/realitatea/RE580-581.pdf> (accesat în aprilie 2024).

²⁸ *Ibidem*.

²⁹ Benjamin Lya; Cojal-Marin Kuller, *Mituri, rituri și obiecte ritualice iudaice*, ed. cit., p. 111.

De ce stăm rezemați precum romanii pe mâna stângă și servim masa împreună?”³⁰

De asemenea, masa de Pesah, numită *Seder* (ordine), cuprinde o sumedenie de simboluri, a căror ordine trebuie respectată, după cum urmează: „se așază într-o farfurie sau într-un săculeț special trei azime: una în amintirea preoților, alta în amintirea leviților și a treia în amintirea unității lui Israel. În farfurioare se așază cartofi care se mănâncă muiți în apă sărată și rădăcini amare, în amintirea suferințelor și a granei amare din Egipt. Un amestec de nuci, mere și vin, în amintirea lutului frământat la faraon. Un ou, simbol al prolificității și al nesfășitei puteri divine și, obligatoriu, o bucată de carne friptă în amintirea sacrificiilor de Pesah. La masă e obligatoriu să se bea patru pahare de vin. De ce patru? Fiindcă în patru feluri S-a exprimat Dumnezeu când a scos pe evrei din Egipt: vehoțeti (v-am scos); vehițalti (v-am salvat); vegaalti (v-am mântuit); velacahti (v-am luat)”³¹. Baruch Tercatin, în volumul autobiografic amintit, subliniază faptul că regulile privitoare la alimentele permise la masa de Pesah sunt foarte stricte. Acesta amintește de o întâmplare elocventă în acest sens: „Odată, când revenise de la Chișinău, tata a adus o veste revoluționară, care a impresionat aproape tot orașul. Renumitul rabin Leib Țirelsohn găsisse o metodă ca să putem întrebuința de Pesah uleiul ce se vindea în magazine, fără să încălcăm regulile cașrutului special, necesar în timpul acestei sărbători. Uleiul trebuia fiert într-o oală *cașer* pentru Pesah. Apoi uleiul se turna într-un alt recipient, care fusese și el cașerizat pentru Pesah. Astfel, uleiul putea să fie întrebuințat de Pesah”³². De asemenea, *mața*³³ pentru masa de Pesah trebuia să fie pregătită conform unor reguli deosebite: „Grâul era păzit încă din momentul secerișului, ca să nu aibă nicio urmă de umezeală, iar aluatul era făcut cu maim șelanu, o apă specială luată din fântână și lăsată să se decanteze o noapte întreagă, pentru a îndepărta orice urmă de impurități”³⁴.

Pesahul este pentru evrei sărbătoarea renașterii, a speranței și reprezintă o dovadă vie a milei și a dragostei lui Dumnezeu față de ei.

Șavuot

Șavuot este o sărbătoare de primăvară, care se sărbătorește în fiecare an după Pesah, când evreii țin vie amintirea primirii Torei de către urmașii lor pe muntele Sinai. „Sărbătoarea de Șavuot, cu caracter agricol, este menționată în Tora, dar fără a se indica data. Este menționată obligația numărării de Omer (banița), respectiv 49 de zile (șapte săptămâni) începând din cea de-a doua seară de Pesah. Sărbătoarea de Șavuot urmează după

³⁰ Vezi interviul cu Prim-Rabinul Comunității evreilor din România, Rafael Shaffer, din cadrul emisiunii *Realitatea spirituală*, https://www.youtube.com/watch?v=DRWwWk0_Kuo&t=1055s (accesat în aprilie 2024).

³¹ Benjamin Lya; Cojal-Marin Kuller, *Mituri, rituri și obiecte ritualice iudaice*, ed. cit., p. 111.

³² Tercatin Baruch, *Privind spre Ierusalim*, ed. cit., pp. 40-41.

³³ Azima.

³⁴ Baruch Tercatin, *Privind spre Ierusalim*, ed. cit., p 41.

această numărătoare, în ziua următoare, când erau aduse primele roade la Templul de la Ierusalim, sub forma a două pâini. Ea durează o singură zi (în afara Ereț Israelului este celebrată două zile)”³⁵.

Dumnezeu îi poruncește în vechime lui Moise să transmită poporului să se pregătească trei zile sfințindu-se și spălându-și hainele pentru că în cea de-a treia zi Dumnezeu se va coborî în mijlocul lor pe Muntele Sinai pentru a le revela Legea Sa. În jurul muntelui s-a trasat o linie de demarcație pe care nimeni nu putea să o încalce, nici măcar un animal, fiindcă încălcarea ei aducea cu sine pedeapsa cu moartea. A treia zi dimineața, Dumnezeu se coboară pe Muntele Sinai sub forma unui nor gros de fum, însoțit de tunete și fulgere: „Domnul S-a coborât pe muntele Sinai, și anume pe vârful muntelui. Domnul a chemat pe Moise pe vârful muntelui. Și Moise s-a suit sus. Domnul a zis lui Moise: Coboară-te și poruncește poporului cu tot dinadinsul să nu dea buzna spre Domnul, ca să se uite, pentru ca nu cumva să piară un mare număr dintre ei. Preoții care se apropie de Domnul să se sfințească și ei, ca nu cumva să-i lovească Domnul cu moartea”³⁶. Astfel au primit strămoșii evreilor Tora, Legea Sfântă, pe Muntele Sinai. Cuvântul Tora înseamnă „învățătură cu rol de îndrumare”. Tora sau Pentateuhul este compus din primele cinci cărți ale Vechiului Testament ale căror autor se pretinde că ar fi Moise: Geneza, Exodul, Leviticul, Numeri și Deuteronom, cărți care stau la baza tuturor religiilor monoteiste. „Tora ca substantiv propriu se referă la îndrumarea pe care a primit-o Moise prin revelație divină pe Muntele Sinai și a transmis-o poporului Israel. Tora este alcătuită din două părți: un text scris, pe care îl numim Tora Scrisă, și învățături transmise prin viu grai, pe care le numim Tora Orală”³⁷. Spre deosebire de Tora Scrisă, Tora orală nu s-a bucurat de aceeași popularitate, ea fiind cunoscută și respectată în general numai de membrii comunităților evreiești, fiindcă mulți nu au încredere în transmiterea acestor legi pe cale orală, unde poate unele informații sunt distorsionate. Rabinii însă pun semn de egalitate între Tora Scrisă și Tora Orală, considerând-le la fel de importante. Primul-rabin Rafael Shaffer explică importanța Torei Orale printr-o parabolă: „Într-un moment de inspirație, un lăutar a compus o romanță. Fiul, tot lăutar, a primit cuvintele în scris, dar melodia a deprins-o după ureche și a transmis-o mai departe fiului său. Acesta, care avea deja o educație muzicală formală, a înscris notele pe un portativ. Dacă un străin care nu a auzit în viața lui o romanță ar fi încercat să cânte partitura, rezultatul nu ar fi semănat deloc cu o romanță”³⁸. Concluzia pe care rabinul o trage este următoarea: „Dacă o partitură nu poate cuprinde spiritul unei romanțe, nici zece mii de cărți nu vor cuprinde spiritul Torei. Acesta poate fi deprins numai prin viu grai de la maestru la discipol”³⁹. Scriitoarea Deborah Feldman precizează în

³⁵ Lucian-Zeev Herșcovici, *Decalogul, Rut și regele David* în *Realitatea evreiască* nr. 560-561 (1360-1361), 1 – 31 mai 2020, p. 8, disponibil online: <https://www.jewishfed.ro/downloads/realitatea/RE560-561.pdf>, (accesat în mai 2024).

³⁶ Exodul 19:16-22.

³⁷ Rafael Saffer, *Tora Orală și Tora Scrisă* în *Realitatea evreiască* nr. 560-561 (1360-1361), 1 – 31 Mai 2020, p. 8, disponibil online: <https://www.jewishfed.ro/downloads/realitatea/RE560-561.pdf>, (accesat în mai 2024).

³⁸ *Ibidem*.

memoriile sale faptul că Midrașul evreiesc susține că „toate sufletele evreiești au fost de față atunci când i-a fost înmănată Tora poporului ales, iar asta înseamnă că, și dacă nu ne mai amintim, am fost și noi acolo și am ales să acceptăm răspunderea să fim printre cei aleși. Dacă oricare dintre noi ar refuza să respecte oricare dintre legi, asta ar însemna că suntem niște fățarnici, dat fiind faptul că am fost prezenți atunci când a fost făcut legământul. Sufletul evreiesc nu cunoaște dispensa”⁴⁰.

În ceea ce privește masa de Șavuot am ales un fragment din memoriile scriitoarei Debora Feldman, unde aceasta descrie în detaliu meniul pe care îl serveau în fiecare an de Șavuot: „De Șavuot mâncăm prăjitură cu brânză cremoasă cu crustă dulce de biscuiți și colțunași *kreplach* triunghiulari umpluți cu brânză de vaci. După ce așteptăm o jumătate de oră, trecem la mâncărurile cu carne, platouri cu felii de curcan afumat aseasonate cu sos de roșii, copane de pui sotate în ceapă caramelizată și pateu de ficat”⁴¹. De asemenea, la masa de Șavuot, unii evrei obișnuiesc să consume numai lactate, obicei care poate avea mai multe explicații, dintre care voi prezenta două. În primul rând, se spune că odată cu primirea Torei, evreii au primit și regulile privitoare la alimentație, „dar fiindcă nu erau încă siguri cum să le aplice, au decis să mănânce numai preparate pe bază de lapte, fiindcă legile preparării cărnii cașer erau mult mai complexe”⁴². Cea de-a doua explicație este mai

Bărbați evrei care ară cu plugul cu boi, România, 1930

³⁹ *Ibidem.*

⁴⁰ Deborah Feldman, *Neortodox. Scandalul pe care l-am provocat renunțând la rădăcinile mele hasidice*, București, Editura Trei, 2021, p. 95.

⁴¹ *Ibidem.*

⁴² Tercatin Baruch, *Privind spre Ierusalim*, ed. cit., p. 44.

profundă, cu mai multă încărcătură simbolică, derivând de la comparația des întâlnită a învățăturilor Torei cu laptele⁴³: „așa cum un bebeluș nu poate trăi fără lapte, tot așa și sufletul omului are nevoie de învățătură”⁴⁴.

Concluzii

Importanța pe care evreii o acordă Torei nu poate fi pusă la îndoială. Sărbătoarea aceasta este doar o confirmare a credinței lor profunde că Tora este Cuvântul lui Dumnezeu. Evreii religioși sunt preocupați de studiul Torei și de memorarea acesteia. În scopul acesta, băieții evrei, odată cu terminarea claselor elementare, sunt înscriși la școli teologice numite Yeshiva, unde, sub îndrumarea unor profesori-rabini, studiază în profunzime Tora.

Sărbătorile (Roș Hașana, Șabatul, Iom Kipur, Pesah, Șavuot) sunt complexe și importante pentru evrei. Arta culinară evreiască ocupă un loc bine definit în gastronomie.

Bibliografie:

Referințe critice:

Bejamin, Lya; Cojal-Marin, Kuller, *Mituri, rituri și obiecte ritualice iudaice*, București, Editura Fundației Culturale române, 1994.

Bud, Paula, *Sabatul: istorie și eshatologie*, Cluj-Napoca, Editura Limes, 2014.

Kolatch, Alfred J., *Tradiții și obiceiuri evreiești. Ce, cum și de ce?*, vol. 1, București, Editura Hasefer, 2013.

Petrescu, Carmen, *Sărbătorile evreiești*, București, Editura Paideia, 2023.

Răchișan, Delia-Anamaria, *Formulele magice și antropologia vârstelor. Magia cuvântului în Maramureș*, București, Editura Academiei Române, 2013.

Tercatin, Baruch, *Privind spre Ierusalim*, București, Editura Hasefer, 2014.

⁴³ Această comparație o întâlnim și în Noul Testament, când apostolului Petru îi îndeamă prin epistola sa pe evreii creștini răsfirați prin Imperiul Roman să își dorească „laptele duhovnicesc și curat pentru a crește spre mântuire” (vezi 1 Petru 2:2).

⁴⁴ Tercatin Baruch, *Privind spre Ierusalim*, ed. cit., p. 44.

Periodice:

Deleanu, Iulia, *Dicționar selectiv de civilizație iudaică – Sarea*, în *Realitatea evreiască*, nr. 638-639 (1438-1439), 1- 30 septembrie 2023, disponibil online: <https://www.jewishfed.ro/downloads/realitatea/RE638-639.pdf> (accesat în martie 2024).

Hacohen, Menachem, în *Realitatea evreiască* nr. 322-323 (1122-1123) , 1 - 31 iulie, 2009, disponibil online: <https://www.jewishfed.ro/downloads/realitatea/RE322-323.pdf>

Herșcovici, Lucian-Zeev, *Decalogul, Rut și regele David* în *Realitatea evreiască* nr. 560-561 (1360-1361), 1 – 31 mai, 2020, disponibil online: <https://www.jewishfed.ro/downloads/realitatea/RE560-561.pdf> (accesat în mai 2024).

Herșcovici, Lucian-Zeev, *Pesah, Mața, Maror: Pesah, Azimă, Rădăcini amare* în *Realitatea Evreiască* nr. 580-581(1380-1381), 1-31 martie, 2021, disponibil online: <https://www.jewishfed.ro/downloads/realitatea/RE580-581.pdf> (accesat în mai 2024).

Herșcovici, Lucian-Zeev, *Iom Kipur, ziua cea mai sfântă a anului* în *Realitatea evreiască*, nr. 638-639 (1438-1439), 1 - 30 septembrie, 2023, disponibil online: <https://www.jewishfed.ro/downloads/realitatea/RE638-639.pdf> (accesat în martie 2024).

Saffer, Rafael, *Tora Orală și Tora Scrisă* în *Realitatea evreiască* nr. 560-561 (1360-1361), 1 – 31 mai, 2020, disponibil online: <https://www.jewishfed.ro/downloads/realitatea/RE560-561.pdf> (accesat în mai 2024).

Webografie:

https://www.youtube.com/watch?v=DRWwWk0_Kuo&t=1055s (accesat în aprilie 2024)